

Janusz Szulist

Wyznaczanie sensu rzeczywistości społecznej : fenomenologiczna socjologia Alfreda Schuetza

Studia Elbląskie 10, 313-323

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WYZNACZANIE SENSU RZECZYWISTOŚCI SPOŁECZNEJ. FENOMENOLOGICZNA SOCJOLOGIA ALFREDA SCHUETZA

Złożoność rzeczywistości społecznej może sprawić, iż indywidua zatracą sens jak i cel konieczne dla własnego rozwoju. Fenomenologiczna socjologia Alfreda Schuetza jest próbą ukazania tego, w jaki sposób analizy teoretyczne są pomocne w analizie konkretnej sytuacji społecznej. Postulaty fenomenologii są szczególnie istotne w szeroko rozpowszechnionych dziś społecznościach pluralistycznych.

Niniejsza praca składa się z dwóch części. W pierwszej części zostaną omówione istotne elementy fenomenologii z punktu widzenia nauk socjologicznych. W drugiej zaś będzie ukazane zastosowanie konkretnych rozwiązań fenomenologicznej socjologii w analizie procesów społeczno-politycznych.

I. ELEMENTY FENOMENOLOGII W KONTEKŚCIE NAUK SPOŁECZNYCH

Analiza fenomenologiczna domaga się zwrócenia uwagi na co najmniej trzy elementy: „ego”, intencjonalność oraz redukcja. Postępując wedle wskazań metody fenomenologicznej podmiot poznający odkrywa istotę rzeczywistości społecznej.

1. „Ego” jako początek poznania

Noetyczno-noematyczne struktury poznania stanowią kontekst, w ramach którego w fenomenologii jest mowa o „ja”. Celem analiz fenomenologicznych jest ukształtowanie się tzw. „pierwszej nauki”, która z kolei nie może istnieć bez czystego „ego” będącego punktem odniesienia dla wszelkich analiz filozoficznych. Ze świadomego „ja” właśnie są kierowane intencje w kierunku transcendentnego

* Ks. dr Janusz Szulist — kapłan Diecezji Pelplińskiej. Ukończył studia specjalistyczne z zakresu Katolickiej Nauki Społecznej na Fakultecie Teologicznym w Innsbrucku. Adiunkt w Zakładzie Teologii Moralnej i KNS na UMK w Toruniu. Wykładowca KNS w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie. Autor książek: *Die personalistische Friedensethik von Johannes Paul II.*, Hamburg 2008; „*Starajcie się o pomyślność kraju*” (Jer 29,7). *Udział świeckich w życiu politycznym w oparciu o Nauczanie Społeczne Kościoła*, Pelplin 2007; „*Niech wszystkie narody ziemi poznają Twe imię*” (1 Krl 8,43). *Społeczność światowa w Katolickiej Nauce Społecznej*, Pelplin 2008. Publikuje również w czasopismach naukowych jak też na łamach „Niedzieli” oraz „Pielgrzyma”.

świata. Tutaj również są inicjowane akty redukcji. Jedność świadomego „ja” rzutuje na jedność procesów poznawczych. Z uwagi, iż jest to jedność absolutna, to również procesy poznawcze inicjowane przez czyste „ja” odznaczają się stosowną doskonałością wyrażającą się braku zmiennych elementów charakteryzujących rzeczywistość transcendentną¹.

Czyste „ja” interpretowane w kontekście struktur noetyczno-noematycznych mimo, iż przynależy do obszaru świadomości, nie posiada jedynie idealistycznego charakteru. O realistycznym wymiarze owych struktur decyduje permanentne odniesienie do rzeczywistości zewnętrznej, co pozwala na mówienie o istnieniu „transcendencji w immanencji” jako wykluczeniu wszelkiej utopii². Powyższa zależność dowodzi przekonania, iż koncepcja „ja” w pismach Husserla jest wynikiem konfrontacji pomiędzy idealnością a faktycznością³.

W trakcie poznania krystalizuje się czyste „ja”, którego nie należy traktować jako jedynie logicznej konstrukcji. Otóż w toku poznania fenomenologicznego można wskazać na swoisty „styl” czystego „ja” wyrażający się w spontaniczności, charakterze pierwszych reakcji poznawczych, habitualnym charakterze świadomości itd. Wszystkie powyższe elementy charakterystyki „ja” rzutują bezpośrednio na przebieg procesów badawczych właściwych fenomenologii i ukazują w efekcie różne „warianty 'ja'”⁴.

2. Intencjonalność wyznacznikiem charakteru społecznego rzeczywistości

Pojęcia takie jak: współbycie, drugi, uspołecznianie i.in. w terminologii fenomenologicznej zakładają intencjonalność, której koncepcję Edmund Husserl przejął od Brentano. Intencjonalność charakteryzuje świadomość w zmierzeniu w kierunku poznawanych przedmiotów. Akty poznawcze podmiotu nie istnieją właściwie bez teleologicznego przyporządkowania do przedmiotu badania. Intencjonalność więc w fenomenologii jest określeniem nie tylko zdolności zmierzania świadomości w kierunku rzeczywistości transcendentalnej ale także intencjonalność nadaje jednolity sens procesowi konstytucji⁵.

¹ Za: K.-H. Lembeck, *Einfuehrung in die phaenomenologische Philosophie*, Darmstadt 1994, s. 49n.; H. Brauner, *Die Phaenomenologie Edmund Husserls und ihre Bedeutung fuer soziologische Theorien*, Meisenheim am Glan 1978, s. 45.

² E. Husserl, *Gesammelte Werke. Analysen zur passiven Synthesis (1918–1926)*, Bd. XI, Den Haag 1962, s. 208; tenże, *Phaenomenologische Psychologie. Vorlesungen Sommersemester 1925*, Den Haag 1968, s. 395; K.-H. Lembeck, dz. cyt., s. 50n.; H. Brauner, dz. cyt., s. 48.

³ Za: C.A. van Peursen, *Phaenomenologie und analytische Philosophie*, Stuttgart 1969, s. 87n.

⁴ E. Husserl, *Gesammelte Werke. Ideen zu einer reinen Phaenomenologie und phaenomenologischen Philosophie. Zweites Buch: Phaenomenologische Untersuchungen zur Konstitution*, Bd. IV, Den Haag 1952, s. 99–104, 111nn.; tenże, *Gesammelte Werke. Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendentale Phaenomenologie. Eine Einleitung in die phaenomenologische Philosophie*, Bd. VI, Den Haag 1954, s. 182nn., 188; K.-H. Lembeck, dz. cyt., s. 51n.; C.A. van Peursen, dz. cyt., s. 90; H. Brauner, dz. cyt., s. 46n.

⁵ E. Husserl, *Phaenomenologische Psychologie*, dz. cyt., s. 36; tenże, *Gesammelte Werke. Ideen zu einer reinen Phaenomenologie und phaenomenologischen Philosophie. Erstes Buch: Allgemeine Einfuehrung in die reine Phaenomenologie*, Bd. III, Den Haag 1950, s. 203;

Intencjonalność jest interpretowana w fenomenologii w kontekście przeżyć. Ludzkie przeżycia nie stanowią jednak w całości aktów intencjonalnych. By wyjaśnić powyższą zależność Husserl rozróżnia pomiędzy „intencjonalną 'morphe' a 'hyle' jako elemencie nie-uformowanym i zmysłowym”. „Hyle” zyskuje żywość dzięki „noesis” rozumianej jako czysto substancjalne elementy przeżycia. Ogólne należy stwierdzić, iż „hyle” posiada charakter pasywny (w sensie elementu zastanego) natomiast „noesis” — aktywny. Rozróżnienie Husserla pozwala na ukazanie twórczego znaczenia aktów świadomości. To właśnie dzięki intencjonalności jest aktywowana rzeczywistość stając się przedmiotem analiz a więc „wychodząc na jaw przed świadomością”⁶.

Twórcza rola intencjonalności jest jeszcze bardziej widoczna w przypadku procesów konstytucji z natury obejmującej większy przedział rzeczywistości. W procesie konstytuowania treści zakłada się z jednej strony jedność w relacji pomiędzy podmiotem a przedmiotem. Z drugiej zaś strony dochodzi tutaj do głosu jednocząca funkcja aktów świadomości obejmującej wiele równych doświadczeń. Procesy konstytucji są więc, jak widać, kluczowym elementem wszelkiego poznania autorstwa świadomego podmiotu⁷.

Akty dyktowane intencjonalnością są w pewnej mierze charakteryzowane i odpowiadają procesom zachodzącym w transcendentnej rzeczywistości. Powyższa zależność jest dwójako warunkowana. Po pierwsze, fenomeny szeroko pojmowanego świata znajdują odzwierciedlenie w przeżyciach jako aktach świadomości. Po drugie przedmiotem aktów intencjonalnych są elementy rzeczywistości, które albo budzą zainteresowanie podmiotu, albo najzwyczajniej stanowią brakujące koniecznie ogniwo np. w procesie poznawczym⁸.

W oparciu o powyższą charakterystykę można mówić o dwójakim znaczeniu intencjonalności dla opisu rzeczywistości społecznej. Po pierwsze, intencjonalność wyraża się w relacjach, które są również elementem charakterystyki społeczności. Po drugie, intencjonalność związana z życiem podmiotów jest zależna w jakiejś mierze od świata transcendentnego. Podobną relację wskazuje się również w zależności natury podmiotu jako indywiduum od społeczności, która w jakiejś mierze wpływa na kształt ludzkiej osobowości.

3. Redukcja fenomenologiczna wyrazem idealizowania rzeczywistości

Redukcja jest kluczowym zabiegiem analiz fenomenologicznych, gdyż umożliwia przejście z rzeczywistości znaczonej relatywnością do idealnego świata.

tenże, *Gesammelte Werke. Erste Philosophie. Erster Teil: Kritische Ideengeschichte*, Bd. VII, Den Haag 1956, s. 106; H. Brauner, dz. cyt., s. 38n.; K.-H. Lembek, dz. cyt., s. 61n.

⁶ E. Husserl, *Gesammelte Werke. Ideen zu einer reinen Phaenomenologie und phaenomenologischen Philosophie. Zweites Buch*, dz. cyt., s. 334; tenże, *Gesammelte Werke. Ideen zu einer reinen Phaenomenologie und phaenomenologischen Philosophie. Drittes Buch: Die Phaenomenologie und die Fundamente der Wissenschaften*, Bd. V, Den Haag 1952, s. 16; H. Brauner, dz. cyt., s. 39.

⁷ Tamże, s. 39n.; K.-H. Lembek, dz. cyt., s. 55nn.

⁸ H. Brauner, dz. cyt., s. 40; K.-H. Lembek, dz. cyt., s. 57n.

W oparciu o pisma Edmunda Husserla rozróżnia się pomiędzy redukcją eidetyczną a redukcją transcendentálną. Redukacja ejdetyczna jest wskazaniem na istotę rzeczy, która obrazuje zasadniczą strukturę świata transcendentálnego. Natomiast redukcja transcendentálna jest „szukaniem odpowiedzi na pytanie dlaczego 'coś' jako 'coś' jest ujmowane przez świadomość”⁹.

W wyniku redukcji ejdetycznej podmiot poznający cofa się niejako na płaszczyznę, gdzie występują dane stanowiące cel poznania i działania człowieka. Taka charakterystyka pozwala na mówienie w przypadku istoty o swoistym „wywyższeniu” w stosunku do świata przedmiotów transcendentnych.

Wskazanie i ujęcie istoty rzeczy jest tym momentem, który upoważnia do rozróżnienia pomiędzy idealnością istoty a relatywnością faktów. Posługując się terminologią fenomenologiczną można powiedzieć, iż fakty są sposobem przejawiania się istoty. W toku przeprowadzanej redukcji istota jest niejako „wyzwolona” od wszelkich wariacji cechujących transcendencję, by osiągnąć wyniki badań o własnościach odpowiadających ideom¹⁰.

Wyodrębnienie istoty rzeczy na drodze redukcji nie jest procesem jednorazowym w sensie tylko jednego i zawsze obowiązującego stwierdzenia tego co idealne. Husserl stwierdza istnienie idealności właśnie w tym, co można powtarzać. Stany i rzeczy, które są jednorazowe i niepowtarzalne należą do tzw. „nieczystego świata” domagającego się oczyszczających zabiegów fenomenologicznych. Skutkiem takiego założenia fenomenologii jest stwierdzenie konieczności istnienia ciągłego odniesienia pomiędzy istotą a doświadczeniem. Relacja pomiędzy idealnością a faktycznością zachodzi nie tylko w przypadku pojedynczych analizowanych przedmiotów i stanów ale także w przypadku całych struktur. Wówczas jest mowa np. o idealnym układzie odniesień. Założenia fenomenologii zakładają więc istnienie istoty w rzeczach świata transcendentálnego, pośród którego wskazuje się też na społeczność, gdzie jak w każdym przedmiocie analiz wskazuje się na trzy warstwy: empiria, struktury, pra-zasady¹¹.

⁹ E. Husserl, *Gesammelte Werke. Cartesiansiche Meditationen und Pariser Vortraege*, Bd. I, Den Haag 1963, s. 90; B. Waldenfels, *Phaenomenologie unter eidetischen, transzendentalen und strukturalen Gesichtspunkten*, w: *Sinn und Erfahrung. Phaenomenologische Methoden in den Humanwissenschaften*, hrsg. v. M. Herzog, C.F. Graumann, Heidelberg 1991, s. 72; K.-H. Lembeck, dz. cyt., s. 31.

¹⁰ E. Husserl, *Gesammelte Werke. Cartesiansiche Meditationen und Pariser Vortraege*, dz. cyt., s. 48n., 92, 104n.; B. Waldenfels, *Phaenomenologie unter eidetischen, transzendentalen und strukturalen Gesichtspunkten*, dz. cyt., s. 72n.; H. Brauner, dz. cyt., s. 31; K.-H. Lembeck, dz. cyt., s. 32n.

¹¹ E. Husserl, *Gesammelte Werke. Cartesiansiche Meditationen und Pariser Vortraege*, dz. cyt., s. 95, 160; B. Waldenfels, *Phaenomenologie unter eidetischen, transzendentalen und strukturalen Gesichtspunkten*, dz. cyt., s. 76nn.; C.A. van Peursen, dz. cyt., s. 96nn.; H. Brauner, dz. cyt., s. 32n.; K.-H. Lembeck, dz. cyt., s. 39n.

II. ŚWIADOMOŚCIOWE UKIERUNKOWANIE ELEMENTÓW ANALIZ SOCJOLOGICZNYCH

Środowisko życiowe jest dla Alfreda Schuetza przestrzenią, w której człowiek się rozwija zdobywając właściwe sobie umiejętności. Istnienie owego środowiska jest samozrozumiałe i nie domaga się uzasadnienia. W życiu ludzkim jednak pojawiają się problemy i kwestie sporne domagające się przezwyciężenia. Właśnie wtedy przy współdziałaniu świadomości jak też nauk socjologicznych następuje wyprofilowanie środowiska poprzez określenie typów, sensu, motywacji i sposobów interpretacji¹².

1. Typy w kontekście ludzkiej wiedzy

Jednym z zasadniczych pojęć w fenomenologicznej socjologii Alfreda Schuetza jest zagadnienie typów wyrażające się najdobitniej w charakterze badanej rzeczy. Typowość jest widziana w kontekście nietypowości przedmiotu. Typy rozpatruje się ze względu na aspekt formalny: ogólność i anonimowość; oraz ze względu na aspekt materialny: treści zawarte w danych własnościach. Schuetz określa w swoich pismach zależność pomiędzy aspektem formalnym a materialnym typów. Otóż im bardziej anonimowy jest dany typ, tym więcej przedmiotów spełnia oczekiwane uwarunkowania a więc więcej przedmiotów spełnia uwarunkowania składające się w efekcie na daną charakterystykę. Konsekwencją wzrostu anonimowości jest jednocześnie zubożenie co do posiadanych treści a także utrata na znaczeniu danej własności. Natomiast pod jednoznacznie określone typy podpadają nieliczne przedmioty. Można powiedzieć, iż są one wówczas ujmowane w swojej niepowtarzalności i jedyności. Charakter typów posiada jednak znaczenie nie tylko dla pojedynczych analizowanych przedmiotów ale także dla systemów¹³.

Poznanie będące dziełem podmiotu w analizie konkretnego doświadczenia jest konfrontowane z konglomeratem własności typowych i nietypowych a także same typy stanowią wypadkową uogólnień jak też konkretności. Taki sposób poznania obejmuje nie tylko sferę teraźniejszości ale jest również rozciągany w przyszłość, co wyraża się w wypracowaniu takich typów, iż przy ich użyciu będzie możliwa analiza przyszłych stanów, przedmiotów itd. Z odnośnieniem wypracowanych typów do przyszłości wiąże się siłą rzeczy stan zaufania należącego niejako do posiadanej wiedzy, co dotyczy przekonania, iż wyniki już przeprowadzonych badań znajdują zastosowanie w przyszłości zarówno co do metody jak też co do już posiadanej wiedzy¹⁴.

¹² A. Schuetz, T. Luckmann, *Strukturen der Lebenswelt*, Neuwied 1972, s. 23–26.

¹³ Tenze, *Das Problem der Relevanz*, Frankfurt am Main 1971, s. 92; I. Srubar, *Die Theorie der Typenbildung bei Alfred Schuetz. Ihre Bedeutung und ihre Grenzen*, w: *Alfred Schuetz und die Idee des Alltags in den Sozialwissenschaften*, hrsg. v. W.M. Sprondel, R. Grathoff, Stuttgart 1979, s. 51n.

¹⁴ A. Schuetz, *Das Problem der Relevanz*, dz. cyt., s. 93; A. Schuetz, T. Luckmann, dz. cyt., s. 71nn.

Odniesienie pomiędzy przeszłością, terażniejszością a przyszłością w procesie badawczym pozwala na określenie takich zależności jak: podobieństwo, równość, modyfikacja w przedziale przedmiotów należących do tych samych typów. Owe relacje będące skutkiem porównania przedmiotów badawczych zakładają niejako w każdym nowym przedmiocie analiz „horyzont nietypowych własności”. Wszystkie nietypowe własności służą pomocą w wytyczeniu nowych kierunków badań i wykluczają możliwość absolutnej tożsamości rzeczy¹⁵.

Zagadnienie odniesienia do przedmiotu badania nakazuje wskazanie na istnienie we współczesności wiedzy już zdobytej. Posiadana wiedza, która z całą pewnością będzie stanowić część wyników aktualnych analiz, jest zbiorem zagadnień z reguły pasywnie przyjętych w tym sensie, iż przyjmuje się istnienie zasobu informacji nie stwierdzając w formie pytań jej prawdziwości. W stosunku do wiedzy posiadanej zachodzi w sensie ścisłym relacja zaufania co do wystarczalności zdobytych umiejętności badawczych¹⁶.

W aspekcie posiadanej już wiedzy istotną rolę spełnia ludzka świadomość, gdyż to właśnie tutaj znajdują się określone tematycznie informacje wyznaczające w dalszej kolejności kierunek analizom badawczym. Posiadane już dane oczekują niejako odpowiedzi, która znajduje się w przedmiocie badanym i która przyczynia się oczywiście do rozwoju świadomości. Habitualna wiedza właściwa świadomości jest także zróżnicowana wewnętrznie w aspekcie znaczenia, co może znaleźć odzwierciedlenie w roli określonych typów jak też w charakterze całości systemu¹⁷.

Zróżnicowanie odnośnie do znaczenia typów albo posiadanych informacji znajduje zastosowanie w kwestii interpretacji elementów systemów jak też w kwestii samych typów. W interpretacji elementów systemów Schuetz wskazuje na dwa założenia: 1. interpretacje zachodzą tylko wobec danego tematu; 2. typy rozważane są w aspekcie szczególnych systemów¹⁸.

2. Sposób obecności wiedzy w systemowo pojmowanej społeczności

Poznanie przedmiotu jest sytuowane w kontekście społecznym, co przejawia się na co najmniej dwa sposoby. Po pierwsze, poznanie przedmiotu dotyczy takich procesów jak: kształtowanie się typów, określanie pojęć, kształtowanie wiedzy itd. Istotną rolę odgrywa tutaj kontekst społeczny wyrażający się w oddziaływaniu uwarunkowań czasowo-przestrzennych na procesy zachodzące w ludzkiej świadomości. Po drugie, wiedza, jaką zdobywa człowiek, jest przekazywana pomiędzy indywidualiami składającym się na społeczność. Schuetz stwierdza nawet, iż istnieje

¹⁵ A. Schuetz, *Das Problem der Relevanz*, dz. cyt., s. 93n.; I. Srubar, dz. cyt., s. 53nn.

¹⁶ A. Schuetz, *Das Problem der Relevanz*, dz. cyt., s. 96n.; A. Schuetz, T. Luckmann, dz. cyt., s. 315–319; I. Srubar, dz. cyt., s. 46.

¹⁷ A. Schuetz, *Das Problem der Relevanz*, dz. cyt., s. 97n.; A. Schuetz, T. Luckmann, dz. cyt., s. 269n.; A. Schuetz, *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt. Eine Einleitung in die verstehende Soziologie*, Wien 1960, s. 57; A. Schuetz, T. Parsons, *Zur Theorie sozialen Handelns. Ein Briefwechsel*, Frankfurt am Main 1977, s. 42n.; I. Srubar, dz. cyt., s. 49n.

¹⁸ A. Schuetz, *Das Problem der Relevanz*, dz. cyt., s. 98n.

odpowiedniość pomiędzy statusem poszczególnych danych a strukturą systemów społecznych. Dodatkowo społeczność jest naturalnym środowiskiem, gdzie gromadzona jest wiedza przekazywana pomiędzy pokoleniami¹⁹.

W przekazie międzypokoleniowym tradycji nie zanika nigdy świadome „ja”. Podmiotowi poznającemu są przekazywane dane, za które czuje się on odpowiedzialny, co znajduje wyraz choćby w przekazywaniu tradycji następnym pokoleniom. Odpowiedzialność podmiotu wobec wiedzy zastanej lub zdobytej w ramach społeczności jest czynnikiem kształtującym własną tożsamość.

Nieodzownym czynnikiem dla zachowania wiedzy w ramach struktur społecznych jest mowa. Schuetz wysuwa tezę, iż „mowa odpowiada właściwemu sobie relatywnie — naturalnemu światopoglądowi”. Innymi słowy: „wewnętrzna forma mowy zgadza się z strukturami nadającymi sens światopoglądowi”. Aktywną funkcję oczywiście w tak określonym fenomenie mowy odgrywa poznający podmiot, którego subiektywne doświadczenia podlegają procesom obiektywizacji znajdując wyraz np. w semantyce i w syntaktyce. Mowa w ramach struktur społecznych jest traktowana jako element „a priori” oraz stanowi integralny element modeli wypracowanych przez członków społeczności. Różne statusy przypisywane językom jak też poszczególnym elementom mowy sprzyjają ukształtowaniu się teleologicznej struktury rzeczywistości społecznej, w której sama np. mowa może stanowić cel; albo w oparciu o mowę dochodzi do klasyfikacji wewnątrzspołecznych²⁰.

Sposób istnienia podmiotu znaczonej jest przez doświadczanie różnego rodzaju sytuacji społecznych, które przyjmują zasadniczo dwie formy. Pierwsza z form ukształtowana jest w oparciu o zsumowane usposobienia poszczególnych członków systemu. Powstała wówczas sytuacja jest wypadkową wyjątkowej natury każdego z podmiotów życia społecznego. Druga forma sytuacji społecznych jest pochodną działania w całej jego kompleksowości²¹.

Oddziaływanie pomiędzy podmiotem a sytuacją społeczną składające się w sumie na środowisko życiowe zmierza w dwóch kierunkach. Po pierwsze, sytuacja społeczna decyduje w znacznej mierze o sposobie interpretacji dokonywanej przez podmiot. Po drugie, sytuacja społeczna stanowi czynnik motywacyjny. Tak bogate oddziaływanie kontekstu sytuacyjnego na świadomość podmiotu wynika z potencjału, jaki drzemie w konkretnych uwarunkowaniach społecznych²². W momencie konfrontacji subiektywnego bycia z rzeczywistością społeczną dochodzi do procesu socjalizacji. Proces socjalizacji dotyczy zarówno bezpośrednio

¹⁹ A. Schuetz, T. Luckmann, dz. cyt., s. 245; B. Waldenfels, *Verstehen und Verstaendigung. Zur Sozialphilosophie von Alfred Schuetz*, w: *Alfred Schuetz und die Idee des Alltags in den Sozialwissenschaften*, hrsg. v. W.M. Sprondel, R. Grathoff, Stuttgart 1979, s. 2.

²⁰ A. Schuetz, T. Luckmann, dz. cyt., s. 248–252; A. Schuetz, *Das Problem der Relevanz*, dz. cyt., s. 201; E. Voegelin, A. Schuetz, L. Strauss, A. Gurwitsch, *Briefwechsel ueber „Die Neue Wissenschaft der Politik”*, Freiburg im Breisgau 1993, s. 87; B. Waldenfels, *Verstehen und Verstaendigung. Zur Sozialphilosophie von Alfred Schuetz*, dz. cyt., s. 6.

²¹ A. Schuetz, T. Luckmann, dz. cyt., s. 252nn.; A. Schuetz, *Das Problem der Relevanz*, dz. cyt., s. 184n.; tenże, *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*, dz. cyt., s. 142n.; A. Schuetz, T. Parsons, dz. cyt., s. 43n.

²² A. Schuetz, T. Luckmann, dz. cyt., s. 254; A. Schuetz, *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*, dz. cyt., s. 145–149.

danego podmiotu jak też obejmuje działaniem pośrednio innych uczestników życia społecznego. Owo oddziaływanie wyraża się w takich elementach rzeczywistości społecznej jak: przekazywanie wspomnień, istnienie podobnych usposobień, metody interpretacji, motywacja itd.²³

W kontekście motywacji i interpretacji jak też z uwagi na wielość albo jedyność zasadniczych odniesień można wskazać za Schuetzem na trzy formy socjalizacji. „Pierwsza forma dotyczy postępowania bez relacji do metod interpretacji oraz motywacji pojedynczych członków systemu. Druga forma obejmuje sposoby interpretacji oraz motywacji istniejące w wielorakich odniesieniach, które ukonstytuowane są w sposobie bycia drugich”. Wreszcie trzecia forma socjalizacji wyraża się w przejęciu monistycznego sensu właściwego dla relacji pomiędzy innymi podmiotami życia społecznego²⁴. Schuetz stwierdza, iż właściwie tylko trzecia forma socjalizacji odpowiada teorii typów jak też przyjętej koncepcji mowy, które znajdują najgłębsze uzasadnienie w subiektywnym charakterze podmiotów życia społecznego.

Sytuowanie początku życia społecznego w świadomym „ja” posiada znamienne konsekwencje. Po pierwsze, w tak ukształtowanym charakterze życia społecznego niejako zaprogramowana jest tendencja do obiektywizacji wyrażająca się w uformowanych i powszechnie przyjętych typach, symbolach, znakach itd. Po drugie, „ja” otwarte i zmierzające do „my” wykazuje gotowość do poszerzenia własnych horyzontów a więc do przyswajania nowych elementów wiedzy sprzyjających w gruncie rzeczy szeroko pojętemu rozwojowi. Przyswajanie jednak wiedzy odpowiada przyjętym typom, metodom interpretacji, charakterom motywacji itd.²⁵.

3. Naukowy sens struktur systemów społecznych

Kształtowanie się sensu rzeczywistości społecznej w koncepcji Alfreda Schuetza jest pochodną spotkania środowiska życiowego z danymi nauk społecznych. Obiektywizacja, jaka zachodzi tutaj w oparciu o dyscypliny naukowe, jest oczywiście powstała na skutek dokonanej analizy doświadczeń ze świata codziennego. Człowiek stanowiący zasadniczy element analizowanej rzeczywistości społecznej interpretowany jest jako „osobowy typ, któremu przyporządkowany jest obrazowy (w sensie przeżyć) czas”. Wyidealizowana koncepcja człowieka jest oczywiście następstwem zakładanej obiektywizacji wzorowanej na redukcji fenomenologicznej oraz dopuszcza możliwość stosownych modyfikacji wynikających choćby z specyfiki sytuacji społecznej²⁶.

²³ A. Schuetz, T. Luckmann, dz. cyt., s. 257n.; A. Schuetz, *Das Problem der Relevanz*, dz. cyt., s. 180n.; B. Waldenfels, *Verstehen und Verstaendigung. Zur Sozialphilosophie von Alfred Schuetz*, dz. cyt., s. 4n.

²⁴ Por. A. Schuetz, T. Luckmann, dz. cyt., s. 258; A. Schuetz, *Das Problem der Relevanz*, dz. cyt., s. 98nn.; A. Schuetz, T. Parsons, dz. cyt., s. 48n.

²⁵ A. Schuetz, T. Luckmann, dz. cyt., s. 258nn.; A. Schuetz, *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*, dz. cyt., s. 140n.; E. Voegelin, A. Schuetz, L. Strauss, A. Gurwitsch, dz. cyt., s. 72nn.; B. Waldenfels, *Verstehen und Verstaendigung. Zur Sozialphilosophie von Alfred Schuetz*, dz. cyt., s. 9.

²⁶ A. Schuetz, *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*, dz. cyt., s. 275n.; tenże, *Das*

Świadomość pozwala na sformułowanie serii reguł, w oparciu o które jest nadawany sens. Po pierwsze, „sens określonego doświadczenia wynika z odniesienia do doświadczeń przeszłych, teraźniejszych i przyszłych”. Oczywiście pomiędzy doświadczeniami różnie usytuowanymi czasowo musi istnieć podobieństwo np. w zakresie typu. Dodatkowo tak powstający sens pozwala na stwierdzenie ciągłości linearnej pomiędzy doświadczeniami. W nawiązaniu do teorii Husserla analizowane doświadczenie można poddawać procesom idealizacji²⁷. Po drugie, przyporządkowanie celu do całości znajduje analogię w interpretacji struktur społecznych jako organizmu. Po trzecie, środowisko, w jakim znajduje się świadome „ja”, nie stanowi jedynie transcendentnej i pasywnej rzeczywistości, tylko jest istotnym elementem dla wszelkich czynności zachodzących w świadomości²⁸. Po czwarte, stwierdza Schuetz, iż jedność świata zewnętrznego ukonstytuowana jest w jedności własnej świadomości²⁹. Po piąte, jedność nadanego sensu odpowiada jedności symbolicznych struktur, jakie się nieodłącznym elementem w opisie rzeczywistości społecznej. Nośnikiem w kształtowaniu i komunikowaniu symbolicznych struktur społecznych jest ludzka myśl. Przypisywanie sensu strukturom może obejmować cały przedział ludzkiej egzystencji albo też wybrane przedziały czasowe³⁰. Po szóste wreszcie, jedność kojarzona z sensem odpowiada jedności właściwej interesom podmiotów działania³¹.

Nauki społeczne przyjmujące istnienie idealnego typu osobowego (również o modelowej świadomości) nie stawiają sobie za jedyny cel analizę wszelkich przejawów życia społecznego. Logika jednak postępowania w procesie nadawania sensu rzeczywistości społecznej jest taka, iż przyjmuje się istnienie subiektywnego charakteru rzeczywistości i następnie w toku konstytuowania się wybranych elementów subiektywności jest poszerzany lub modyfikowany proces kształtowania albo nadawania sensu rzeczywistości społecznej. Innymi słowy, można mówić o otwartym charakterze struktur społecznych, w których w oparciu o procesy obiektywizacji są konstytuowane coraz to nowe elementy pochodzące z świata subiektywnego³².

Idealnemu osobowemu typowi, jakim operuje socjologia, przyporządkowuje się wiele różnorodnych podmiotów. O przynależności do tego zbioru decyduje relacja

Problem der Relevanz, dz. cyt., s. 110; T. Luckmann, *Phaenomenologie und Soziologie*, w: Alfred Schuetz und die Idee des Alltags in den Sozialwissenschaften, hrsg. v. W.M. Sprondel, R. Grathoff, Stuttgart 1979, s. 196n.

²⁷ A. Schuetz, *Das Problem der Relevanz*, dz. cyt., s. 127; A. Schuetz, T. Luckmann, dz. cyt., s. 134n.; A. Schuetz, *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*, dz. cyt., s. 63n.; A. Schuetz, T. Parsons, dz. cyt., s. 55n.; E. Voegelin, A. Schuetz, L. Strauss, A. Gurwitsch, dz. cyt., s. 89n.; T. Luckmann, dz. cyt., s. 200n.

²⁸ Tenze, *Das Problem der Relevanz*, dz. cyt., s. 130n.; A. Schuetz, T. Luckmann, dz. cyt., s. 126; A. Schuetz, *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*, dz. cyt., s. 51; T. Luckmann, dz. cyt., s. 203.

²⁹ A. Schuetz, *Das Problem der Relevanz*, dz. cyt., s. 131n.

³⁰ Tamże, s. 132–136; A. Schuetz, *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*, dz. cyt., s. 62; T. Luckmann, dz. cyt., s. 202.

³¹ A. Schuetz, *Das Problem der Relevanz*, dz. cyt., s. 136n.; A. Schuetz, T. Luckmann, dz. cyt., s. 92n.; T. Luckmann, dz. cyt., s. 204.

³² A. Schuetz, *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*, dz. cyt., s. 276.; A. Schuetz, T. Luckmann, dz. cyt., s. 271; A. Schuetz, *Das Problem der Relevanz*, dz. cyt., s. 88n.; T. Luckmann, dz. cyt., s. 204.

(właściwie zgodność) z procesami konstytuowania się elementów struktur społecznych. Tak pojęta socjologia odnosząca się w swojej istocie do idealnych typów nie wyklucza oczywiście dyscyplin socjologicznych zajmujących się rzeczywistością materialną a więc tymi obszarami badań, które znajdują się na niższych poziomach struktur społecznych³³.

Ukształtowanie sensu właściwego rzeczywistości społecznej jest możliwe, ponieważ nauki socjologiczne formułują obiektywny kierunek interpretacji w oparciu o przyjęty wcześniej sposób określania statusu znaczenia poszczególnych elementów systemu. W tak wyznaczonym obszarze oddziaływania nauk socjologicznych dopuszcza się możliwość modyfikacji, która w ostatecznym znaczeniu pozwala na rozróżnienie pomiędzy elementami istotnymi i drugorzędnymi³⁴.

ZAKOŃCZENIE

Teoria Alfreda Schuetza jest próbą ukazania tego, jak dalece w ramach nauk socjologicznych można połączyć faktyczność z idealnością. Owa konfrontacja nie jest jedynie wskazaniem na granicę pomiędzy rzeczą a istotą albo pomiędzy faktem a ideą; ale konfrontacja dokonana przez Schuetza jest spełnieniem odwiecznych poszukiwań człowieka, by odnaleźć ideowo pojmowany cel swojego życia. W kontekście społeczności, w jakiej przychodzi żyć człowiekowi. Ów cel mogą wytyczać wskazania nauk socjologicznych, co jest o tyle istotne, ponieważ naturalnym środowiskiem życia osoby są właśnie wspólnoty ludzkie.

W określeniu celu istnienia społeczności jak też i jednostek kluczową rolę odgrywają wedle Schuetza takie elementy jak: typ, interpretacja, motywacja, sens. Socjologiczna analiza powyższych elementów pozwala „odnaleźć się” człowiekowi w sytuacji społecznej, co oznacza w efekcie socjalizację transcendentnej rzeczywistości.

Analizy Alfreda Schuetza ułatwiają znalezienie punktu odniesienia dla człowieka konfrontowanego nieustannie z nieskończoną liczbą przeróżnych doświadczeń.

³³ A. Schuetz, *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*, dz. cyt., s. 276n.; A. Schuetz, T. Parsons, dz. cyt., s. 64n.

³⁴ A. Schuetz, *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*, dz. cyt., s. 283; tenże, *Das Problem der Relevanz*, dz. cyt., s. 208–211; A. Schuetz, T. Parsons, dz. cyt., s. 69n.; E. Voegelin, A. Schuetz, L. Strauss, A. Gurwitsch, dz. cyt., s. 85; T. Luckmann, dz. cyt., s. 197n.

**DIE FESTSETZUNG DES SINNES DER SOZIALEN WIRKLICHKEIT.
DIE PHÄNOMENOLOGISCHE SOZIOLOGIE VON ALFRED SCHUETZ****ZUSAMMENFASSUNG**

In diesem Text zeigt man zuerst die soziale Anwendung von den Elementen der Phänomenologie wie: „Ego“, Intentionalität und Reduktion. Das Bewusstsein stellt hier eine Basis dar und deshalb kann man über den bewussten Charakter der Gesellschaft sprechen.

Die Methoden, die die Phänomenologie bestimmen, ermöglichen die Festsetzung vom Wesen jeder Gesellschaft. Das ist besonders wichtig bei der heutigen Vielfalt der Erscheinungsformen des sozialen und politischen Lebens.